

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΤΩΝ ΑΡΜΑΤΩΛΩΝ

ΜΙΑ ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

'Από μικρούλης στ' άρματα.—Πότε σκότωσε τόν πρώτο Τούρκο.—Τά φλωριά του 'Ισλιάν μπέη.—Μονομαχία έπική στον κάμπο τής Τριφυλλίας.—'Ο Κατσαντώνης άρρωστος σε μιχ σπηλιά. Τό μαρτύριό του στ' Γιάννενα.—'Ο φοβερός λόγος του Χασιώτη.—Τό χειρόγραφο τής Δημοτ. Βιβλιοθήκης Πειραιώς.—'Ο θησαυρός του Κατσαντώνη.

Γεννήθηκε στα 1770. 'Ο νουός του, ό ξακουσμένος άρματολός Δίπλας, τόν έβάπτισε Άντώνη, μά ή δόξα τόν διαλόγησε Κατσαντώνη. Ήταν τό μεγαλύτερο παιδί του Σαρακατσάνου άρχιστέλιχα Γιάννη Μακρογιάννη. Είχε τρία αδέρφια, που τό μικρότερο λεγόταν Γιώργης, μά επειδή γεννήθηκε στα Χασιά, τόν έλέγανε Χασιώτη. 'Ο Κατσαντώνης από έφτά χρονών άρματώθηκε. Έννια χρονών παιδί ήταν όταν σκότωσε τόν πρώτο Τούρκο, που επιχείρησε νά του άρπάξη ένα άνοι. Δεκαεσσάρων χρονών έβγήκε από κλαοί κλέφτης! "Αν τόν άφινε ή μάνα του θάβγαине άπ' τόν κερσό που σκότωσε τόν Τούρκο, μά ή μάνα του τόν άγαπούσε, και κάθε φορά που τό άνωπόμοιο παιδί μιλούσε για κλέφτικα λημέρια έκείνη χαϊδεύοντάς του τοίλεγε: «—Κάτος Άντώνη, γιατί είσαι μικρός άζοιμ... Κάτσε Άντώνη. Κι' έτσι τοίμεινε τό παρατσούκλι Κατσαντώνης.

Στά 1792, ό Μπουλάμπιας του Βάλτου, θέλοντας νά εκδιξηθή τόν Κατσαντώνη, παίρνει τους Άρβανιτάδες του και οίχνηται μέσα στα μαντριά του πατέρα του. 'Ο Κατσαντώνης βλέπει νά του σφάζουν τά γυδοπόρβια και ή ψυχή του βράζει από θυμό. Βοηθούμενος από τά τρία αδέρφια του και τους άλλους τσοπάνηδες, άνοίγει φωτιά στό Άρβανιτικό άσπερί και με τό πρώτο βόλι σκοτώνει τόν Μπουλούμπια. Μόλις οι Άρβανιτες είδαν σκοτωμένο τόν άρχηγό τους, τό βάζουν στα πόδια, φτάνουνε στα Γιάννενα και φέρνουν τά κακά χωμάτια στον 'Αλή πασά. Συναίλι από τό κακό του ό Τύραννος. Διατάζει νά πιάσουν τόν Κατσαντώνη και και νά τους βασανίσουν. Μέσα στη φυλακή έπειτα από άνευδιήτητα μαρτύρια, ό γέρο — Μακρογιάννης και ή γυναίκα του πέθαναν. Τόμαθε ό Κατσαντώνης και άράγισε ή καρδιά του. Πρώτη φορά δάχρυσαν τά μάτια του κι' άράχτηκε νά εκδιξηθή. Από τήν ήμέρα εκείνη ό πόλεμος ήταν ή χαρά του. Καμμιά φορά, όταν περνούσαν μέρες χωρίς μάχη, ό Κατσαντώνης καταστενοχωριότανε. "Έβλεπε στον ύπνο του τους γέροντες του, ματωμένους, νά τόν μαλώνουν γιατί κάθεται άνεργος, και τότε πετιότανε όρθός, στο σνοτάδι, τουφρίζε ή τραβώντας τό γιαταγάνι του όμοιούς νά κόψη άδρα τους έχθρούς. Οι σύντροφοί του με κόπο κατορθώναν νά τόν συγχρητήσουν... Τρία χρόνια πέρασαν ένδοξα και τουρκοφρονα που ό Κατσαντώνης ήταν πρωτοαλληλέχο του νουού του Δίπλα. Μιά μέρα τό σώμα του Δίπλα συναπατηήθηκε στην Τουφίλλα τής Εθούνιας με τόν ντερεβέναγο 'Ισλιάν μπέη, που είχε μαζί του ως 500 Άρβανιτες. Στη στιγμή άρχισε ή μάχη. 'Ο Κατσαντώνης τραβεί τό σπαθί του και χύνεται στους έχθρους. Βροχή ή σφαίρες επάνου του, μά καμμιά δέν τόν πέτυχε. Τροιάζουν οι Άρβανιτες που βλέπουν τόν ξακουσμένο κλέφτη νάρχεται σά σίφοντας κατά πάνω τους και τού δίνουν στη φουγάλα. Δέξα του πρόφτασε τους ελιάνους. 'Ο 'Ισλιάν μπέης βαβαλλίζε τ' άλογο, τό χτυπιέ στα τέσσερα... Από κοντά ό Κατσαντώνης... 'Ο 'Ισλιάν μπέης, βλέποντας ότι τόν έξυγόνε ό Κατσαντώνης, πέταξε μιχ άνοιχτή σαζούλα γεμάτη φλωριά. Τά χρομάτια χυθίρανε κατά γής, μά ό Κατσαντώνης περιφρονώντας τό χρυσάφι, έξακολουθούσε νά τρέχη. 'Ο 'Ισλιάν μπέης πέταξε κάτω τ' ασμηνία πιστόλια του, στα τελευταία και τό τουφεκι του, ελιτζόντας έτσι νά σωθή. Μά ό Κατσαντώνης τρέχει τούπο του και δέν κοιτάζει τίποτε άλλο. Τέλος τόν έφτασε, τόν άρπαξε από τήν άρχη του ούσου του, τόν έφριξε γάμου.

— Άιάν, όρε Κατσαντώνη! φώναξε ό περιτρωμος Τουρκαλβανός. Χάρισέ μου τή ζωή και ζήτησε μου ό,τι θέλεις!...

Οι κλέφτες βλέπανε τά γεγόμενα και τρέχανε από κοντά, μαζί με τόν κατεπάνο τους τό Δίπλα... 'Ο Κατσαντώνης τράβηξε τό γιαταγάνι του νά τόν κόψη, μά κρατήθηκε. 'Ο 'Ισλιάν μπέης ήτανε ζήτρονος κ' έτρεμε από τό φόβο του. Συλλογίστηκε λίγο, κι' ύστερα έβγαλε τά πιστόλια του από τό σελάχι του και λέει στον 'Ισλιάν μπέη:

— Διάλεξε όποιο θέλεις από τά δυό. Δέ θέλω νά σε σκοτώσω έτσι, έσραμώτοπο. Μονάχα, ό αφέντης σου ό 'Αλή πασάς σκοτώνει έσραμώτους τους ανθρώπους!

'Ο 'Ισλιάν μπέης θέλοντας και μη, έπήρε τό ένα από τά δυό πιστόλια: ό Κατσαντώνης τραβήχτηκε κάμποσα βήματα πίσω και φώναξε:

— Τράβα, όρε παλιότερο και σ' έφαγα!...

Στη στιγμή και τά δυό πιστόλια βρόντησαν, κι' ό 'Ισλιάν μπέης έπεσε κατά γής σκοτωμένος... Σε λίγο έφτασε στον τόπο τής φονικής μονομαχίας κι' ό Δίπλας με τ' άλλα παλληκάρια, αφού μάζεψαν στο δρόμο τά φλωριά και τ' άρματα του 'Ισλιάν μπέη. Σάψανε λάικο και θάψανε τό σκοτωμένο Τούρκο άρχηγό. Τότε ό Δίπλας μάζεψε γύρω του παλληκάρια, έχοντας κάτι σπουδαίο νά τους πη.

— Παιδιά μου και σύντροφοί μου! τους ειπε. 'Από τώρα κ' εμπρός δέν είμαι άξιος για καπετάνιος σας! Καπετάνιος άξιος για όλους μας είναι ό Κατσαντώνης!

Τά παλληκάρια πέταξαν από τή χαρά τους, μά ό Κατσαντώνης εναντιώθηκε. Δέν τό παραδέχτηκε. 'Επέμενε ό Δίπλας, μά επέμενε κι' ό Κατσαντώνης, ως που στο τέλος ό Κατσαντώνης, μη θέλωντας νά πάρη τήν άρχηγία του Κατεπάνου του, έσφυψε, τού φίλησε τό χέρι, τού πήρε τήν ευχή και μαζί με τ' αδέρφια του χωρίστηκε από τό σώμα του Δίπλα... Δέν πέρασαν ούτε δυό μήνες κι' ό Κα-

τσαντώνης άκούστηκε στ' Άγραφα με όδόντα παλληκάρια νά τρομάξη τήν Τουρκιά από τή Θεσσαλία ως τό Ζητούνη...

Χρόνια ολόκληρα πολεμούσε ό Κατσαντώνης τους έχθρούς του Γένους και τής θρησκείας. Κατά τό 1806 ή Ρωσική Κυβέρνησις έπροσέκαλε στη Λευκάδα τους διασημότερους άρματολούς από τή Στερεά, τήν Ήπειρο και τή Θεσσαλία. Τότε όλοι, όσοι μαζεύτηκαν εκεί άνεχίρυσαν μιχ ένα στόμα άρχηγό όλων τών Άρματολών και Κλεφτών τών Κατσαντώνη. Κι' άρξιστηκαν νά πιάσουν ζωντανό τόν Τύρανο τής Ήπειρου και νά καταλύσουν τό άνομο Κράτος του. 'Από τή Λευκάδα ό Κατσαντώνης πέρασε στο Βάλτο κι' από εκεί στο Καρπενήσι. Στο δρόμο κατά τ' Άρατοκέφαλα, κάθισε νά μεσημεριάσει στη ρίζα ενός πεύκου, ένθ τά παλληκάρια του φύλαγαν γύρω σκοπό. Σε λίγη ώρα, περνάει από κεί ένας Σαρακατσάνος κι' άμα είδε τόν Κατσαντώνη φώναξε: «Καπετάνιε μου, φύγε μακριά από κείνο τό δέντρο και χάθηκες!... Δέν είναι πολλές μέρες που πέθανε στη ρίζα του ένας βλογαριμένος!» 'Ο Κατσαντώνης άκουσε τή συμβουλή του τσοπάνη, μά ήταν άργά παιδί. 'Υστερα από πέπτε μέρες τό καυήμου τής Κλεφτομαχίας, ό Κατσαντώνης ήταν βλογαριμένος. 'Ο σοματιάχος του 'Αλή Πασά, ό πεοίρμος 'Αγος Μουχαράρης δέν άφηρε νά μάθη πως ό Κατσαντώνης βριστηκε άνήμπορος, σε μιχ σπηλιά κοντά στο Μοναστηράκι τής Εφύρτανιας, και έτρεξε άμέσως με τους Άρβανιτάδες του. Μέσα στη σπηλιά, επάνο σε κάτι άχρα, ήταν πεπμένος ό Κατσαντώνης κι' ό πυρετός τόν έψηνε. Πλάγι του παρόστεζε ό αδελφός του Γιώργης ό Χασιώτης. Γύρω από τή σπηλιά φύλαγαν καραούλι τά παλληκάρια Οι Άρβανιτες τους περιουκλώσανε. Με τίς πρώτες ντουφεκιές πετάχτηκε έξω ό Χασιώτης κι' άμέσως πίσω του ό Κατσαντώνης. Ή μάχη στάθηκε φονική, μά τά δυό αδέρφια λαβώθηκαν, πέσανε κάτω κι' έτσι μπόρεσαν και τους έπιασαν.

'Αμα ό 'Αλή Πασάς έμαθε πως τού φέρνουν ζωντανό τόν Κατσαντώνη άλάλαξε από χαρά και διατάξε τό δήμιό του Σαχίμ Τσάμη και τους βοηθούς του νά έτοιμάσουν τά σόνεργα του βασανιστηρίου.

«Αί θανατικά ποινά — γράφει ό ιστοριογράφος Άρβαντινός — έξετελοούντο εις τήν πλάτανον τήν παρ' τήν συνοικίαν του Σαργαίου. Έν τω αμορφώτω τόπο, υπό τόν πέλεκυν και τήν σφύραν τών άπαισίων γύφτων, κατασυνετριβήσαν τά δατά των προμάχων τής ελευθερίας αδελφών Κατσαντώνη και Χασιώτου και τών τεσσάρων συντρόφων των».

Στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Πειραιώς σώζεται ένα πολύτιμο χειρόγραφο τής Άληπασαδικής εποχής, γραμμένο από τό χέρι του Γεωργίου Οικονόμου, άνδρός λογίου διατελέσαντος γραμματέως του 'Ισμιχ Πασομπέη. 'Ο Οικονόμος είδε με τά μάτια του τό μαρτύριο τών παλληκαριών εκείνων και τ' άφηγείται ως άκολούθως: «'Αφού διά τής συνήθους αυτού πονηρίας και τής προσποιημένης γλυκύτητος και τών ύποσχέσεων ό 'Αλής δέν κατώρθωσε νά πείση τόν Κατσαντώνη νά υποδείξη αύτφ τόν εκκευμμένον θησαυρόν του, διατάξε ν' άπαχθή εκείθεν. Έφρασαν τότε αυτόν, τόν αδελφόν του και τους λοιπούς εις τόν πλάτανον, και εξαπλώσαντες κατά πρώτον οι δήμιό τών Κατσαντώνη, ήρξαντο νά συντριβουν αυτού με χονδρόν πέλεκυν μέρος των δακτύλων και κατόπιν τά κόκκαλα των ποδών και των χειρών. 'Ο δυστυχής εκ εκ τής πολυκαιρικής ασθενείας βασανισμένος και αδύνατος, ηθανθή, τόν πόνο δομιμάτων. 'Εκ εκ τούτου δέν ηδηνήθη, ειμη νά εκβάλη οίμωγήν τινε εις τήν συντριβήν των ποδών. 'Ο δε αυτάδελφός του Χασιώτης, άκούσας τήν οίμωγήν τόν εκατηγόρησεν ως άνανδρον λέγον: «Σιώπα, ότι έντροπιασε τήν γενναίότητα τής παλληκαριάς σου!» Μετά τούτο οι δήμιό επράξαν τό ίδιον και εις τέσσερας συστράτας.

Τελευταίον συνέλαβον και τόν Χασιώτην: ούτος όμως ειπεν αυτούς: «'Αν είσθε παλληκάρια, μη με δένετε, ίδου κάθουμι μόνος». Και καθήσας εξαπλώσε τους πόδας. «Κόψετε, ειπε, και συντριβετε τά κόκκαλα του σώματός μου με όποιοδηποτε τρόπον σας φανή άρεστός, διά νά μου προξενήσετε περισσότερα βάσανα.» Και ούτος οι μεν δήμιό ήρξαντο εκ των ποδών νά συντριβουσι τά μέλη του από άμμόν εις άμμόν, ό δε ήρος Χασιώτης, ως νά ήτο εις συμπόσιον, εις όλο τό διάστημα τής συντριβής και τυραννίας δέν έπαρτην έτερόν τι ειμη, ως ην εξαπλωμένος, ασάλευτος έτραγουδεί διάφορα τής παλληκαριάς ήρωικά τραγούδια, έως ότου παρέδωκε τό πνευμα.» Μετά τήν συντριβήν των μελών του, ό Κατσαντώνης μετεφέρθη κάλι στο μπουντρούμι τής φυλακής. 'Εκει, με τήν άδεια του 'Αλή Πασά έπήγε και τόν είδε ό εκ Πελοποννήσου έμπορος Παπαηλιόπουλος. 'Ο δυστυχισμένος άρματολός βρισκότανε πειά στην άγωνία του θανάτου και παραμιλούσε. 'Ο έπισκεπτής τόν άκουσε νά λέη: «'Εμα γρόσα!... 'Εμα γρόσα!...» Έννοούσε βέβαια τόν κρυμμένο θησαυρό του, εκ αιτίας του όποιου ύπέστη τά τρομερά εκείνα βάσανα. Τό ίδιο βράδυ ό Κατσαντώνης ένεψήχισε. 'Ο φιλοχρήματος 'Αλής έμαξε σε όλη τήν Ήπειρο, μά δέν μπόρεσε νά βρη τό θησαυρό του Κατσαντώνη.